

پژوهش‌های نوین در تصمیم‌گیری

دوره ۹، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۳، صص ۳۱-۱

نوع مقاله: پژوهشی

واکاوی مؤلفه‌های ساختاری تصمیم‌گیری بر اساس اندیشه

جلال الدین محمد مولوی

مهدی مصلحی^۱، سید حمید خدادادحسینی^{۲*}، فرشته منصوری مؤید^۳، ابراهیم خدایار^۴

۱. دانشجوی دکتری، گروه مدیریت بازاریابی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
۲. استاد، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
۳. دانشیار، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
۴. دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۳۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۱۵

چکیده

تصمیم‌گیری عنصری محوری در حیات فردی و سازمانی است و اندیشمندان دانش مدیریت به این موضوع توجه ویژه‌ای داشته‌اند. نظریات در حیطه تصمیم‌گیری بر پیش‌فرض‌هایی بنا شده‌اند، پیش‌فرض‌هایی که ریشه در تفاوت‌های مبانی هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی دارد. به همین جهت بررسی موضوع با اهمیتی چون تصمیم‌گیری با مراجعه به متون ایرانی-اسلامی حائز اهمیت می‌باشد. واکاوی مؤلفه‌های ساختاری تصمیم‌گیری بر اساس اندیشه جلال‌الدین محمد مولوی، هدف اصلی این پژوهش است. این پژوهش بر اساس لایه‌های پژوهش از منظر پارادایم، تفسیری؛ از منظر منطق یا رویکرد، استقهامی؛ از منظر استراتژی، کیفی؛ از منظر روش تحقیق، مطالعه موردی؛ از منظر ماهیت روش، اکتشافی توصیفی؛ از منظر ابزار گردآوری داده، اسنادی و از منظر شیوه تحلیل، تحلیل مضمون است. حاصل این فرایند استخراج ۲۲۴ کد توصیفی، ۲۸ کد تفسیری و ۶ مضمون فراگیر شامل عناوین زیر بوده است: ۱. توجه به خواست خداوند؛ ۲. تصمیم و رفتار؛ ۳. تأثیر خداوند بر تصمیم‌گیری؛ ۴. رشد در تصمیم‌گیری؛ ۵. خطا و شکست در تصمیم‌گیری و ۶. عزم در تحقق تصمیم. واکاوی مؤلفه‌های ساختاری مؤثر بر تصمیم‌گیری بر اساس اندیشه جلال‌الدین محمد مولوی می‌تواند به غنی‌تر شدن چارچوب‌های مطرح شده در زمینه تصمیم‌گیری کمک کند.

کلیدواژه‌ها: تصمیم‌گیری، جلال‌الدین محمد مولوی، هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی، تحلیل مضمون.

۱- مقدمه و بیان مسئله

تصمیم‌گیری نقشی محوری و حیاتی در مجموعه پژوهش‌های مدیریت دارد، چنان که از مباحث حائز اهمیت در ساحت اندیشه‌ورزی اندیشمندان دانش مدیریت از آغاز شکل‌گیری این رشته بوده است. تصمیم‌گیری یکی از اساسی‌ترین فرآیندها در مدیریت محسوب شده و به عنوان وظیفه اصلی مدیران تمامی سطوح مطرح است. تصمیم‌گیری نقشی اساسی در موفقیت‌های سازمان به ویژه در زمینه مدیریت منابع انسانی ایفا می‌کند و تصمیم‌گیری مؤثر به دلایل متعددی حیاتی است [۱]. تصمیم‌گیری فرآیندی است که به واسطه آن، راه‌حل مسأله مشخصی انتخاب می‌گردد و شامل مجموعه اقداماتی است که به برگزیدن یک راهکار، از مجموع راهکارهای بدیل منجر می‌گردد [۲]. روش‌های تصمیم‌گیری در دسته‌بندی‌های مختلفی قابل تفکیک از یکدیگر هستند که با توجه به نوع مسئله و محیط انتخاب می‌شوند [۳]. نظریات در حیطه علوم انسانی به صورت ویژه در دانش مدیریت، در عرصه فرهنگ، جامعه و محیط معین معنا می‌یابند. اندیشه‌ها و الگوهای مدیریتی بدون قرار گرفتن در فضای جامعه و فرهنگ متناسب تنها واژه‌هایی مبهم بوده که نمی‌توان ارزیابی معناداری از آن‌ها داشت. وجود نظریه‌های مدیریتی در فضای جامعه و فرهنگ متناسب می‌تواند هویت و ارزش‌های آن نظریه‌ها را نمایان سازد. یافته‌های مدیریتی در یک فرهنگ و محیط خاص، ممکن است در فرهنگ و جامعه‌ای دیگر، با وجود مشترکات، تفاوت‌هایی داشته باشد [۴]. برخی از دانشمندان مدیریت بر این باور بودند که تصمیمات و انتخاب افراد، در فضای پر از مفروضات انجام می‌شود. مبنایی که تصمیم‌گیرنده آن‌ها را اساس تصمیم‌گیری و انتخاب خود قرار داده و اقدامات او نیز تحت تأثیر محدودیت‌هایی که مفروضات پدید می‌آورند، قرار می‌گیرد [۵]. نظریه‌های مربوط به حوزه مدیریت با محوریت تصمیم‌گیری مبتنی بر پیش‌فرض‌های نظری روشن با خاستگاه هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی معین است. هویت و جهت‌گیری تصمیم‌گیری و مدیریت در راستای پیش‌فرض‌هایی است که بر مبنای آن‌ها بنا شده است. ادبیات تصمیم‌گیری بیشتر در دنیای غرب توسعه یافته و بر اساس مبانی و رویکردهای فلسفی خاصی شکل گرفته‌اند، علی‌رغم کاربرد گسترده‌شان همواره با چالش‌هایی در سایر جوامع مواجه بوده‌اند. این نظریه‌ها و الگوها اغلب به ابعاد عقلانی و تحلیلی تصمیم‌گیری پرداخته و از لحاظ انطباق با زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و معنوی جامعه ایران اسلامی دارای محدودیت‌هایی هستند. این محدودیت‌ها باعث

شده خلأ نظریه‌ها و الگوهایی با رویکرد بومی سازی شده در تصمیم‌گیری که ارزش‌ها و بینش‌های فرهنگی معنوی را در نظر بگیرد، بیش از پیش احساس شود. اغلب نظریه‌ها و الگوهای تصمیم‌گیری در ادبیات مدیریتی بر عناصر نظام‌مند و عقلانی فرایند تصمیم‌گیری تمرکز دارند، این امر در جامعه ایران اسلامی که پیوندهای عمیقی با سنت‌های معنوی و عرفانی دارد منجر به خلأ اساسی در این زمینه شده است. اصلی‌ترین عامل تنوع نظریه‌ها، رویکردها و مکتب‌های مدیریت تصمیم‌گیری و ساحت اصلی شکل‌گیری مطالعات میان‌دانشی یک نظریه، خاستگاه‌هایی است که آن اندیشه بر مبنای آن متبلور شده است. به همین جهت بررسی موضوع با اهمیتی چون تصمیم‌گیری با مراجعه به متون ایرانی-اسلامی حائز اهمیت می‌باشد. ظرفیت‌های موجود در آموزه‌های ایرانی-اسلامی بستری مناسب جهت ایجاد شیوه‌های نوین در تصمیم‌گیری را دارد. این پژوهش تلاشی است جهت آن‌که بتواند چارچوب علمی مناسب جهت بهره‌گیری از گنجینه‌های معرفتی ایران اسلامی در راستای تدوین چارچوبی معتبر در حیطه تصمیم‌گیری فراهم سازد. عارفان بزرگ سرزمین‌مان، همواره پیرامون انسان و دغدغه‌های انسانی به کنکاش پرداخته‌اند و بیش از سیر آفاقی به سیر انفسی نظر داشته‌اند. مولوی از بزرگترین عارفان انسان‌شناس فرهنگ ایران اسلامی است. مولوی آن‌چنان در اندیشه انسان است که هر کلام وی بی‌اختیار به مسأله انسان می‌پردازد. مثنوی معنوی او، بیانگر نگاه جامع، ژرف و عمیق وی به عرصه هستی و انسان است، وی در مثنوی معنوی آن‌چنان اندیشه‌ها، رفتار و عواطف آدمی را مورد تحلیل قرار داده است که می‌توان نگرش خاص وی به انسان را دریافت. درک ابعاد اندیشه مولانا پیرامون تصمیم‌گیری مستلزم درک ابعاد معرفت‌شناسی، هستی-شناسی و نگرش وی به انسان است. تاکنون مطالعات ساختارمندی که به طور خاص از آموزه-های مولانا برای ایجاد چارچوبی بومی و علمی در حیطه تصمیم‌گیری بهره برده باشد به طور کافی انجام نشده است. پژوهش‌هایی همچون موسی‌پور و همکاران (۱۳۹۹) [۶] که در آن به تبیین الگوی مفهومی رشد خود مبتنی بر اندیشه جلال‌الدین محمد مولوی و علی‌پور و همکاران (۱۴۰۳) [۷] که در آن مروری جامع به کاربرد تمثیل‌ها و استعاره‌های مولانا در روان‌درمانی داشته‌اند، از ظرفیت‌های معنوی و فرهنگی ایران اسلامی در علوم انسانی بهره برده‌اند با این حال هنوز چارچوبی علمی و دقیق که بر مبنای اندیشه‌های مولانا برای توسعه تصمیم‌گیری در مدیریت تدوین شده باشد، در ادبیات پژوهش غایب است. هدف این پژوهش رفع این شکاف

نظری با بهره‌گیری از گنجینه معرفتی مولانا است. این پژوهش درصدد است بتواند واکاوی از مؤلفه‌های ساختاری تصمیم‌گیری بر اساس اندیشه مولانا ارائه دهد.

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

تصمیم‌گیری. هر انسانی در زیستن خویش با فرایند تصمیم‌گیری مواجه است. تصمیم‌گیری از برجسته‌ترین و اساسی‌ترین مباحث در اندیشه مدیریت است، چنان‌چه اندیشمندان مدیریت تصمیم‌گیری را معادل با مدیریت می‌دانند. تصمیم‌گیری فرایندی است که تنها به انتخاب یک گزینه از میان گزینه‌ها محدود نیست بلکه به اجرا نیز منتهی می‌گردد. از همین رو تصمیم که به اقدام منجر نگردد تنها تصورات فرد محسوب می‌شود [۸]. گزینش راهکار مورد نظر در شرایط متفاوتی چون شرایط اطمینان، شرایط عدم اطمینان یا شرایط مخاطره صورت می‌گیرد. تصمیم‌گیرنده تصمیم را در فضای تصمیم‌گیری اتخاذ می‌کند. این فضا به‌طور قابل ملاحظه‌ای تحت تأثیر ارزش‌ها و عقاید تصمیم‌گیرنده و بر اساس اهداف صورت می‌پذیرد. در سازمان‌ها نیز چنین است که هر سازمان در ابعاد مختلف خود مختصات ویژه خود را دارد و تصمیماتی که در سازمان اتخاذ می‌شود متأثر از پیشران‌هایی که بر سازمان تأثیرگذار هستند [۹، ۱۰]. الگوهای تصمیم‌گیری مبتنی بر اصولی هستند که از اقتصاد و روان‌شناسی اقتباس شده‌اند. این دو حوزه توضیحات متناقضی را برای تبیین تصمیم‌گیری دارند. اقتصاددانان همواره انسان‌ها را به عنوان افزایش دهندگان مطلوبیت (عقلانی) تلقی می‌کنند. روان‌شناسان به دنبال نشان دادن مواردی از تصمیم‌گیری هستند که انسان‌ها در آن الزاماً به دنبال افزایش مطلوبیت نیستند، بلکه به یک معنا غیرعقلانی عمل می‌کنند. هم‌چنین طی دهه‌های اخیر، پژوهشگران علاقمند به هیجان تلاش کرده‌اند تا رابطه پیچیده بین عواطف و هیجانات با امر تصمیم‌گیری را بیان کنند [۱۱]. رویکرد عقلانی که در واقع رویکرد سنتی در تصمیم‌گیری محسوب می‌شود و با دیدگاه اقتصاد کلاسیک پیرامون تصمیم‌گیری ارتباط نزدیکی دارد، تصمیم‌گیرنده را عقلانی می‌داند. در واقع انتخاب کارکرد سودمندی ذهنی شخص را نمایان می‌سازد [۱۲]. بهره‌گیری از شهود می‌تواند شکاف‌های در تفکر منطقی که از عدم قطعیت و کمبود اطلاعات صحیح و کامل مرتبط با تصمیم‌گیری ناشی می‌شود را تکمیل کند [۱۳]. بهره‌گیری از شهود به معنای نفی تحلیل عقلانی نیست بلکه هر یک از این قابلیت‌ها را می‌توان به اقتضای خود در جایگاه مناسب استفاده کرد. پژوهشگران بسیاری بیان می‌کنند که شهود بر امر تصمیم‌گیری تأثیر دارد [۱۴].

۱۳]. بسیاری از پژوهش‌ها بر سنجش نقش احساسات و هیجانات کلی بر امر تصمیم‌گیری تمرکز داشته و به بررسی نقش احساسات کلی بر پیامدهای شناختی همچون سازماندهی شناختی و تصمیم‌گیری پرداخته‌اند [۱۵].

هستی‌شناسی. هستی‌شناسی، شاخه‌ای از فلسفه است که معطوف به مسئله وجود یا هستی است. فرهنگ‌نامه تفکر مدرن، هستی‌شناسی را این‌گونه تعریف کرده است: هستی‌شناسی یعنی نگاه محقق یا مجموعه‌ای از محققان نسبت به امر واقع که دربرگیرنده ماهیت آن و نیز چگونگی ارزیابی و دخل و تصرف در آن است. هستی‌شناسی نظریه‌ای است در باب وجود یا به‌طور دقیق‌تر، آنچه واقعاً وجود دارد، در مقابل آنچه به نظر می‌رسد وجود داشته باشد یا بهتر بگوییم فقط چیزی را می‌توان قابل تحقیق دانست که اجزاء واقعی داشته باشد [۱۶]. در هستی‌شناسی، ذهنیت انسان پیرامون جوهره و اصل پدیده‌ها مسئله بنیادین است. نگرش فرد پیرامون جهان اطراف آن در تصمیم‌گیری تأثیر به‌سزایی دارد. آیا ماهیت واقعیت خارج از فرد وجود دارد یا ریشه در ذهنیت فرد دارد؟ آیا واقعیت ماهیت عینی دارد یا محصول شناخت فرد است. هر تصمیم‌گیرنده برای اتخاذ تصمیم، دیدگاه خود در برابر جهان را آشکار می‌کند، هرچند ممکن است این امر ناخودآگاه صورت گیرد [۱۷]. جلال‌الدین محمد مولوی نگرشی عرفانی و فلسفی دارد، باید گفت هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی با یکدیگر ارتباط مستقیمی دارند، هستی و معرفت مساوق هم هستند بدین معنا که هستی‌شناسی سبب رسیدن به معرفت‌شناسی می‌گردد و معرفت‌شناسی به هستی‌شناسی منتهی می‌گردد. چنانچه درجه هستی‌شناسی افزون گردد، درجه معرفت‌شناسی نیز بالا می‌رود [۱۸]. مولانا بر این طریق باور دارد که انسان گرچه به ظاهر، عالم کوچکی را نمایان می‌کند اما در واقع عالم ظاهر با همه پهنا جغرافیایی در مقابل او حقیر و کوچک است. جهان بینی عرفانی وی آدمی را موجودی چند ساحتی می‌داند که دارای ساحت ملکی و ملکوتی و الهی است [۱۹]. مولانا در هستی‌شناسی خود در یک سوی هستی جان جهان را می‌بیند که نامتناهی، مطلق، ازلی و ابدی است و از سوی دیگر جهان متناهی، حادث و زوال پذیر را. اصطلاح وحدت وجود تعبیری است که در فهم این معنا ما را یاری می‌کند، اصطلاحی که اساس تمام مکاتب عرفانی را تشکیل می‌دهد. در واقع، در این بینش هستی‌شناسانه وجود عین وحدت است، بدین معنا که وجود یک حقیقت است که دارای دو وجه اطلاق و تقيید است. وجه اطلاق در وجود ناظر بر حق است و وجه تقيید ناظر بر خلق می‌باشد.

وجود در اصل بدون هیچ تعینی است لیکن در اسماء و صفات تجلی می‌یابد و در صورت‌های عالم کثرت پدیدار می‌شود [۲۰].

ما که باشیم ای تو ما را جان جان
تا که ما باشیم با تو در میان
ما عدم هائیم و هستی‌های ما
تو وجود مطلق، فانی نما...

(مثنوی/ ۱: ۶۰۲-۶۰۱)

هستی‌شناسی مولانا به معنای عبور از جهان پدیداری و پیوستن به عدم به مثابه حقیقت هستی است. جهت فهم چنین هستی / عدمی می‌بایست توجه خویش را از هرآنچه موجود است برگرفت، بدین معنا که قطع تعلق روح از جهان و مافیها و پیوستن به خداوند است. **معرفت‌شناسی**. معرفت‌شناسی از زیر شاخه‌های اساسی فلسفه علم است که به کنکاش پیرامون شکل‌گیری معرفت در علوم می‌پردازد. در معرفت‌شناسی می‌بایست به عواملی چون: منبع و ابزار معرفت، قلمرو معرفت، سطوح مختلف معرفت و هدف به‌کارگیری معرفت توجه کرد. ساحت معرفت در میان ساحت‌های وجودی انسان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. رشد مناسب این مرتبه سبب رشد سایر ساحت‌ها در وجود انسان می‌گردد. مولانا از جمله اندیشمندانی است که بین ساحت‌های گوناگون معرفت‌شناسی همگرایی را بیان می‌کند [۲۱]. وی معتقد است که آدمی همان اندیشه‌ها، دانسته‌ها، معتقدات، تجارب و اندوخته‌ها است. در اندیشه مولانا علم و معرفت جایگاه ویژه‌ای داشته و دارای اعتبار می‌باشد. در اندیشه وی، جست و جوی دانش فرایندی مستمر بوده و تمام‌شدنی نیست و هر لحظه مقابل آدمی مجهولاتی وجود دارد که می‌بایست آن‌ها را بشناسد. از منظر مولانا راه شناخت به تقلیدی و تحقیقی تقسیم می‌شود و با توجه به آفات علم تقلیدی، علم تحقیقی مورد تاکید مولانا است. مولانا روش معرفت باطنی را راه تحقق معرفت حقیقی می‌داند به عقیده او هر کسی قادر به شناخت هر چیزی نیست، بلکه معرفتی می‌تواند تحقق بخش این نظریه‌ی مولانا باشد که در جریان آن، معرفت در وجود آدمی مستحیل گردد [۲۲].

تا نگردی او ندانی‌اش تمام
خواه آن انوار باشد یا ظلام
عقل گردی، عقل را دانی کمال
عشق گردی، عشق را دانی بال

(مثنوی/ ۶: ۷۵-۷۴)

می‌توان فرایند شناخت را در اندیشه مولانا این‌گونه بیان کرد؛ ابتدا جان به آستانه درک می‌رسد، آن‌گاه به واسطه سه ابزار حواس ظاهر، عقل و حواس باطن داده‌هایی را دریافت می‌کند. در اندیشه مولانا در وجود آدمی، قابلیت‌هایی وجود دارد که منحصر به اوست. قابلیت‌هایی که سبب تمایز آدمی از سایر موجودات گشته و امکان سیر به مراتب بالای وجودی را به وی می‌دهد. هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی مولانا به عنوان بنیان‌های فکری وی می‌تواند چارچوبی برای درک فرایند تصمیم‌گیری فراهم کنند. از منظر هستی‌شناسی مولانا تصمیم‌گیری جلوه‌ای از هماهنگی انسان با حقیقت هستی و اراده الهی است. این دیدگاه بر رهایی از ظواهر تأکید داشته و تصمیم‌گیری را به سمت اهداف متعالی هدایت می‌کند. از سوی دیگر معرفت‌شناسی مولانا فرایند تصمیم‌گیری را به درکی ژرف‌تر از حقیقت امور و شناخت اصیل پیوند می‌زند. این رویکرد، اهمیت آگاهی و توانمندی ادراکی در تحلیل و انتخاب بهترین گزینه را برجسته می‌سازد. این بنیان‌های فکری با پرداختن به جایگاه انسان در نظام هستی و فرایندهای شناختی، چارچوبی جامع برای تحلیل و تبیین تصمیم‌گیری ارائه می‌کنند. این رویکرد ظرفیت ایجاد هم‌افزایی با نظرات معاصر تصمیم‌گیری را داراست و می‌تواند به عنوان مبنایی برای بازاندیشی و باز تعریف مفاهیم تصمیم‌گیری به کار گرفته شود.

۱-۲- پیشینه پژوهش

ظرفیت‌های موجود در درآموزه‌های ایرانی-اسلامی زمینه ساز مناسبی برای شکل‌گیری شیوه‌های جدید تفکر و تصمیم‌گیری است. علی‌رغم پژوهش‌های انجام شده در حیطه تصمیم‌گیری، آثار اندیشمندان ایرانی متأثر از رویکردهای اسلامی، در حیطه مدیریت و تصمیم‌گیری کمتر مورد توجه واقع گردیده است و این عامل سبب شده پیشینه این‌گونه فعالیت‌های پژوهشی در جامعه پژوهشگران حیطه تصمیم‌گیری قوت چندانی نداشته باشد. با این وجود، برخی پژوهش‌های صورت گرفته در راستای موضوع پژوهشی این پژوهش، به صورت خلاصه بیان می‌گردد.

غنی‌زاده (۱۴۰۰) [۲۳] در پژوهشی پیرامون تحلیل روان‌شناختی داستان یافتن شاه باز را به خانه کمپیر زن مولوی، از منظر پدیدار شناسی و روان تحلیل‌گری، بیان می‌کند دیدگاه‌های مولانا با برخی از مکاتب روان‌شناختی معاصر هماهنگی دارد و بسیاری از مضامین موجود

در این دیدگاه‌ها به صورتی پراکنده و تا حدودی غیرمنسجم در اندیشه مولانا قابل ردیابی است.

سیمیاری و همکاران (۱۴۰۰) [۲۴] در پژوهش خود پیرامون واکاوی مؤلفه‌های صلح در سبک فکری مولانا بر اساس مثنوی، بیان می‌کنند صلح با طبیعت، خود، دیگران و خدا چهار رکن اساسی صلح از منظر جهان شمول و کلی در سبک فکری مولانا در مثنوی مطرح شده است و مرکزیت این صلح از نظر مولانا عشق است. رسیدن به صلح، موانع و چالش‌های آن از جمله دغدغه‌های ذهنی اندیشه صلح‌طلب مولانا است.

موسی‌پور و همکاران (۱۳۹۹) [۶] در پژوهشی در خصوص تبیین الگوی مفهومی رشد خود مبتنی بر آثار مولوی، با تبیین مفهوم رشد و بررسی مفهوم رشد از منظر مولانا به تبیین الگوی مفهومی رشد خود بر اساس آثار مولوی پرداخته است. مؤلفه‌های تأثیرگذار در مدل وی عبارتند از: خودیابی، جهان‌بینی رشدی، رذیلت‌زدایی، امساک‌های رشد دهنده، پیش‌رانه‌های رشد، مؤلفه‌های اجتماعی رشد و بی‌تعلقی، اصالت‌خواهی.

رضائیان و همکاران (۱۳۹۸) [۲۵] در پژوهشی پیرامون الگوی مفهومی تصمیم‌گیری با رویکرد شناختی، با استخراج مؤلفه‌های شناختی مؤثر بر تصمیم‌گیری می‌کوشند الگوی مفهومی تصمیم‌گیری با رویکرد شناختی را تدوین کنند. نتایج حاصل از این پژوهش استخراج ۸ مؤلفه شناختی تأثیرگذار بر تصمیم‌گیری بود که بنیان ساخت مدل شناختی مد نظر می‌باشد. این مؤلفه‌ها عبارتند از: بافت، هیجانات، بازنمایی‌های ذهنی، باورها و جهان‌بینی، سوگیری، فرایند تحلیل اطلاعات و زمان، دانش و آمادگی شناختی.

قلمکاریان (۱۳۹۷) [۲۶] در پژوهش خود در خصوص سبک زندگی از منظر مولانا و تبیین آن بر اساس قرآن کریم، با بهره‌گیری از روش تحلیل اسنادی به کاوش در مکتوبات مولانا پرداخته است. بر اساس این پژوهش آدمی جهت دستیابی به حقیقت و سبک زندگی مطلوب می‌بایست علاوه بر ارتباط با پروردگار، خویشتن را از رذائل اخلاقی مبرا کرده و به سایر انسان‌ها در جامعه یاری‌رسان باشد.

سیدالشهدائی و ماحوزی (۱۳۹۳) [۲۷] در پژوهش خود در خصوص نگاهی به ارزش‌های انسانی و آرمانی مولانا از دیدگاه اجتماعی، به شناخت ارزش‌های اجتماعی برخاسته از کتاب مثنوی معنوی و بررسی کارکرد آن‌ها در جهان اجتماعی امروز پرداختند.

تقی‌یاره (۱۳۸۹) [۲۲] در پژوهشی پیرامون تدوین بسته‌ی روان‌درمانگری وجودی بر اساس اندیشه‌ی جلال‌الدین محمد مولوی و بررسی اثربخشی آن در درمان افسردگی و افزایش سطح تحول من، بر استخراج مولفه‌های درمان وجودی بر مبنای بر اندیشه جلال‌الدین محمد مولوی پرداخته و چارچوب معنایی را تبیین می‌کند. بر اساس این پژوهش انگیزه اساسی در انسان، اراده ربط نامتناهی است و بیان می‌کند گسست در وجه ربطی خاص می‌تواند از جمله عوامل اصلی در اختلالات حیطة روان آدمی باشد و تلاش جهت بازسازی دوباره آن سبب کاهش مجموعه این اختلالات می‌گردد.

۳- روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش بر اساس لایه‌های پژوهش، از منظر پارادایم؛ تفسیری، از منظر انتخاب روش شناسی؛ تک روشی، از منظر استراتژی؛ کیفی، از منظر روش تحقیق؛ دلالت پژوهی، از منظر جهت‌گیری کلی؛ توسعه‌ای، از منظر ماهیت روش؛ اکتشافی-توصیفی، از منظر زمانی؛ مقطعی و از نظر روش تحلیل؛ تحلیل تم می‌باشد. در پژوهش‌های حیطة مدیریت و به طور خاص حوزه تصمیم‌گیری، بهره‌گیری از دلالت پژوهی جهت توسعه و گسترش این حوزه حائز اهمیت است. دلالت پژوهی؛ یکی از راهبردهای بسیار متداول، اقتباس و عاریه‌ی دانش یک رشته برای تدقیق، بهبود یا بسط دانش رشته دیگر است. مآخذ این بهره‌گیری‌ها می‌تواند آثار مکتوب و شفاهی اندیشمندان هر رشته علمی باشد. اصولاً بخش عظیمی از نوآوری در رشته‌های علوم اجتماعی به دلیل برگزینی افکار دیگر رشته‌هاست که تجلی پژوهش‌های دلالت پژوهی است [۲۸]. از منظر ابزار گردآوری داده این پژوهش در طبقه اسنادی قرار می‌گیرد. از منظر شیوه تحلیل داده‌ها از تحلیل مضمون استفاده شد. تحلیل مضمون رهیافتی ساختارمند جهت تحلیل داده‌های کیفی است. فرآیند تحلیل مضمون شامل کدگذاری، شناسایی مضامین یا الگوهای معانی، دسته‌بندی داده‌ها بر اساس مضامین و در پایان تفسیر ساختارهای مضامین حاصل شده بر اساس روابط، مدل‌های فراگیر، شباهت‌ها، اصول تشریحی یا سازه‌های نظری است. مضامین می‌توانند به دو گونه استقرایی (با بهره‌گیری از اطلاعات خام) یا قیاسی (با بهره‌گیری از نظریات یا پژوهش‌های گذشته) حاصل شوند [۲۹].

روایی و پایایی که در پژوهش‌های کمی رواج دارند، در پژوهش‌های کیفی همچون پژوهش‌های کمی متداول نیستند زیرا « افراد از یک پدیده ممکن است برداشت‌های متفاوتی داشته باشند»،

در عین حال در هر کدام از مراحل فرایند پژوهش دقت لازم برای تقریب به روایی و پایایی صورت می‌گیرد. مرحله احصا سهم‌یاری‌ها در مورد سهم‌یاری‌هایی که برای نخستین بار احصا می‌شود، بررسی نظرات خبرگان می‌تواند به این امر کمک کند [۲۸]. در این پژوهش، پژوهشگر با تعداد قابل توجهی از ابیات مثنوی معنوی مواجه بود و با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون که در آن مفاهیم مهم مطرح شده در متن استخراج می‌شود، پس از مطالعه دقیق مثنوی معنوی و بازبینی مکرر ابیات و همچنین مفاهیم آن‌ها (بر اساس شرح‌ها) ابیاتی که با مفهوم تصمیم مرتبط بود استخراج شد، سپس جهت اطمینان از صحت مفاهیم استخراج شده توسط پژوهشگر این مفاهیم با ابیات مربوطه در اختیار دو متخصص ادبیات و دو متخصص مدیریت قرار داده شد و پس از تأیید متخصصان، پژوهشگر به تبیین مؤلفه‌های ساختاری تصمیم‌گیری بر اساس اندیشه مولانا پرداخت. جامعه پژوهش در این تحقیق آن دسته از متون مولانا جلال الدین محمد هست که به صورت مستقیم یا غیرمستقیم به مفهوم تصمیم‌گیری پرداخته‌اند. این پژوهش در تلاش است با بهره‌گیری از روش پژوهش بیان گردیده، پایبندی به مبانی آموزه‌های اندیشه مولانا و عدم سوگیری با توجه به نظریه‌های قبلی، پژوهشی نظام‌مند در این راستا محقق گردد.

۴- یافته‌های پژوهش

مبنتی بر روش پژوهش بیان شده با مطالعه مستمر تفاسیر در زمان پژوهش، بهره‌گیری از نظرات متخصصان و یادداشت برداری از برداشتهای ادراک شده از مجموعه ابیات، تحلیل مضمون انجام گرفت. در ابتدا با مطالعه خط به خط ابیات و جست و جو و بررسی کلمات مرتبط با حیطه تصمیم‌گیری کدهای توصیفی استخراج گردید، سپس با مقایسه مستمر مضامین توصیفی، مضامین تکراری و نامرتب حذف و مضامین دارای معانی مشترک در ذیل مضامین تفسیری تجمیع شدند پس از آن مضامین تفسیری یکپارچه سازی شده و در ذیل مضامین فراگیر قرار گرفتند. بدین ترتیب مراحل کدگذاری تا دستیابی به مضامین و عدم امکان افزوده شدن ارزش بیشتر به مضامین استخراج شده ادامه یافت. مضامین مستند به ابیات مثنوی معنوی شده‌اند تا امکان ارزیابی برداشتهای و تفسیرهای پژوهشگر برای داوران و اساتید محترم فراهم باشد. شماره ابیات بر اساس نسخه شرح جامع مثنوی معنوی، تألیف کریم زمانی، انتشارات اطلاعات می‌باشد. کدهای توصیفی نهایی، کدهای تفسیری و مضامین در جدول ۱ بیان شده‌اند:

جدول ۱. کدهای توصیفی، کدتفسیری و مضامین استخراج شده

مضمون	کد تفسیری	کدهای توصیفی	ردیف
توجه به خواست خداوند	اولویت طلب بر اسباب در راه خدا	(بیت ۱۴۴۵، دفتر سوم)، (بیت ۱۸۶۲، دفتر سوم)، (بیت ۱۸۶۷، دفتر سوم)، (بیت ۳۲۷۱، دفتر سوم)، (بیت ۴۵۹۶، دفتر سوم)، (بیت ۴۵۹۷، دفتر سوم)، (بیت ۴۷۵، دفتر چهارم)، (بیت ۵۳۵، دفتر چهارم)، (بیت ۱۱۹۱، دفتر پنجم)، (بیت ۱۷۳۳، دفتر پنجم)، (بیت ۱۷۴۵، دفتر ششم)، (بیت ۳۶۸۷، دفتر ششم)	۱
	لزوم توجه دائمی به خداوند	(بیت ۴۹، دفتر اول)، (بیت ۱۶۳۶، دفتر اول)، (بیت ۱۹۱۱، دفتر سوم)، (بیت ۳۷۹، دفتر پنجم)	۲
	درخواست از خداوند جهت فهم حقایق	(بیت ۴۴۰، دفتر دوم)، (بیت ۳۲۰۲، دفتر چهارم)، (بیت ۳۵۶۷، دفتر چهارم)، (بیت ۳۹۸۹، دفتر پنجم)، (بیت ۳۵۱۳، دفتر ششم)	۳
تصمیم و رفتار	اقدام بیانگر تصمیم	(بیت ۷۶۹، دفتر اول)، (بیت ۹۳۲، دفتر اول)، (بیت ۲۸۸، دفتر چهارم)، (بیت ۸۶۲، دفتر پنجم)، (بیت ۷۱۳، دفتر ششم)	۴
	عدم تصریح تصمیم	(بیت ۱۷۵، دفتر اول)، (بیت ۱۹۱، دفتر اول)، (بیت ۱۰۵۳، دفتر اول)، (بیت ۱۷۵۹، دفتر اول)، (بیت ۲۴۹۳، دفتر دوم)، (بیت ۳۰۵۲، دفتر دوم)، (بیت ۷۲۰، دفتر ششم)، (بیت ۴۳۹۸، دفتر ششم)	۵
	انجام ساختاری تصمیم و کنش	(بیت ۷۳۵، دفتر اول)، (بیت ۳۶۴۴، دفتر دوم)، (بیت ۴۶۰۳، دفتر سوم)، (بیت ۱۷۵۴، دفتر چهارم)	۶
	اولویت‌بندی اهداف	(بیت ۲۳۰۵، دفتر اول)، (بیت ۲۲۲۲، دفتر دوم)، (بیت ۲۲۲۳، دفتر دوم)، (بیت ۲۲۲۵، دفتر دوم)، (بیت ۲۲۲۶، دفتر دوم)، (بیت ۲۷۶۹، دفتر دوم)، (بیت ۳۷۸۶، دفتر دوم)، (بیت ۵۶۴، دفتر پنجم)، (بیت ۳۷۰۴، دفتر پنجم)	۷
تأثیر خداوند بر تصمیم- گیری	سرشت طبیعی مبتنی بر مشیت الهی	(بیت ۴۴۱۴، دفتر سوم)، (بیت ۴۴۱۵، دفتر سوم)، (بیت ۴۴۱۶، دفتر سوم)، (بیت ۴۴۲۶، دفتر سوم)، (بیت ۵۲۳، دفتر چهارم)	۸
	لطف خداوند	(بیت ۲۷۴۳، دفتر اول)، (بیت ۲۷۴۴، دفتر اول)، (بیت ۱۵۴۲، دفتر سوم)، (بیت ۴۴۶۴، دفتر سوم)، (بیت ۱۱۸۳، دفتر چهارم)، (بیت ۱۷۶۸، دفتر چهارم)، (بیت ۲۴۸۷، دفتر چهارم)، (بیت ۲۹۱۳، دفتر چهارم)، (بیت ۱۰۶۸، دفتر پنجم)، (بیت ۱۵۰۴، دفتر پنجم)، (بیت ۱۶۹۳، دفتر پنجم)، (بیت ۲۴۱۷، دفتر پنجم)، (بیت ۲۸۶۷، دفتر پنجم)، (بیت ۲۸۰۸، دفتر ششم)، (بیت ۲۸۰۹، دفتر ششم)، (بیت ۲۸۶۵، دفتر ششم)، (بیت ۲۸۷۲، دفتر ششم)	۹

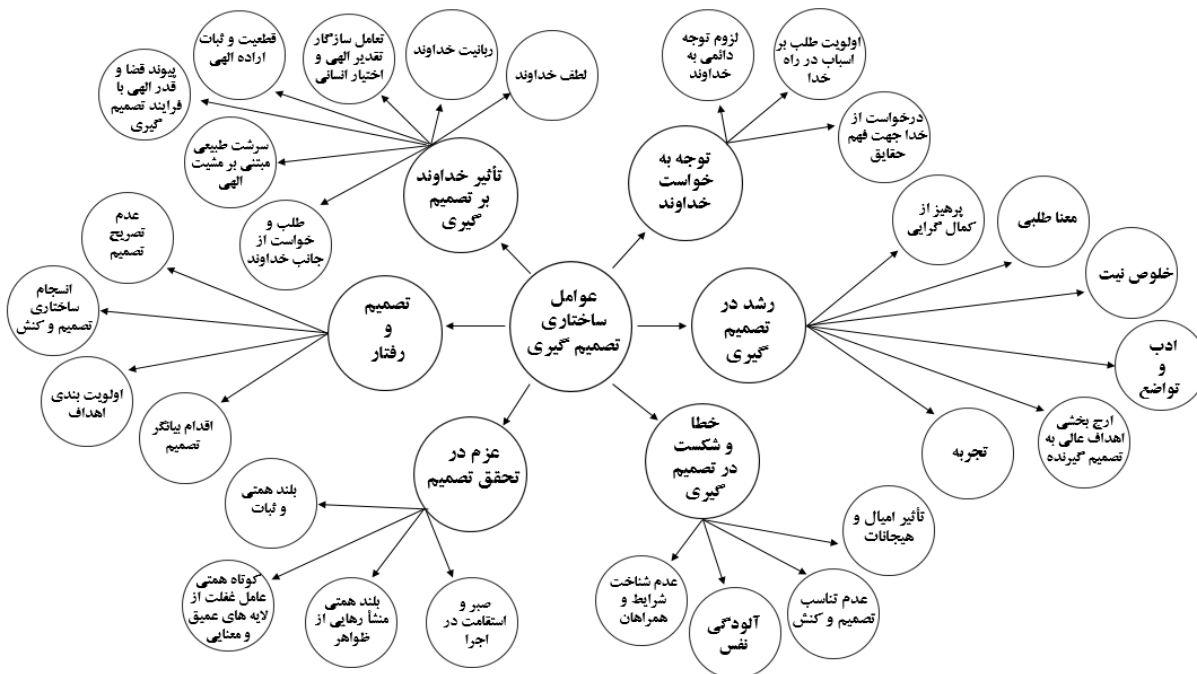
ردیف	کدهای توصیفی	کد تفسیری	مضمون
۱۰	(بیت ۷۵۲، دفتر اول)، (بیت ۸۱۵، دفتر اول)، (بیت ۱۲۵۹، دفتر اول)، (بیت ۳۵۶۱، دفتر اول)، (بیت ۴۶۶، دفتر سوم)، (بیت ۱۶۸۱، دفتر سوم)، (بیت ۱۰۰۵، دفتر چهارم)، (بیت ۲۲۷۷، دفتر پنجم)	پیوند قضا و قدر الهی با فرایند تصمیم‌گیری	
۱۱	(بیت ۷۶۵، دفتر دوم)، (بیت ۴۴۵۶، دفتر سوم)، (بیت ۹۰۷، دفتر ششم)، (بیت ۲۳۵۷، دفتر ششم)، (بیت ۴۴۵۶، دفتر سوم)، (بیت ۹۰۷، دفتر ششم)، (بیت ۲۳۵۷، دفتر ششم)، (بیت ۲۳۶۸، دفتر ششم)	قطعیت و ثبات اراده الهی	
۱۲	(بیت ۱۳۳۷، دفتر اول)، (بیت ۱۳۳۸، دفتر اول)، (بیت ۳۷۹۸، دفتر اول)، (بیت ۱۶۳۹، دفتر سوم)، (بیت ۱۶۴۰، دفتر سوم)، (بیت ۱۹۰۱، دفتر سوم)، (بیت ۳۵۰۰، دفتر چهارم)، (بیت ۱۷۳۴، دفتر پنجم)، (بیت ۱۴۳۹، دفتر ششم)	طلب و خواست از جانب خداوند	
۱۳	(بیت ۴۴۵۹، دفتر سوم)، (بیت ۴۴۶۰، دفتر سوم)، (بیت ۴۴۶۲، دفتر سوم)، (بیت ۴۴۶۳، دفتر سوم)، (بیت ۴۴۶۶، دفتر سوم)، (بیت ۴۴۶۷، دفتر سوم)، (بیت ۴۴۶۸، دفتر سوم)، (بیت ۶۸۱، دفتر چهارم)، (بیت ۱۷۲۳، دفتر چهارم)، (بیت ۳۵۱۵، دفتر چهارم)، (بیت ۱۵۴۳، دفتر پنجم)، (بیت ۱۵۴۹، دفتر پنجم)، (بیت ۵۵۶، دفتر ششم)، (بیت ۵۸۰، دفتر ششم)، (بیت ۱۳۷۷، دفتر ششم)، (بیت ۲۱۹۴، دفتر ششم)، (بیت ۲۱۹۵، دفتر ششم)، (بیت ۲۱۹۶، دفتر ششم)، (بیت ۳۲۱۴، دفتر ششم)، (بیت ۴۱۸۹، دفتر ششم)، (بیت ۴۱۹۴، دفتر ششم)، (بیت ۴۳۲۷، دفتر ششم)	ربانیت خداوند	
۱۴	(بیت ۲۹۱۴، دفتر چهارم)، (بیت ۲۹۷۴، دفتر پنجم)، (بیت ۲۹۸۱، دفتر پنجم)، (بیت ۳۰۹۸، دفتر پنجم)، (بیت ۳۰۹۹، دفتر پنجم)	تعامل سازگار تقدیر الهی و اختیار انسانی	
۱۵	(بیت ۱۰۶۳، دفتر اول)، (بیت ۱۲۷۰، دفتر دوم)، (بیت ۵۲، دفتر سوم)، (بیت ۱۷۳۵، دفتر پنجم)، (بیت ۲۹۰۹، دفتر پنجم)، (بیت ۳۴۲۱، دفتر ششم)، (بیت ۳۸۸۱، دفتر ششم)	معناتلبی	رشد در تصمیم‌گیری
۱۶	(بیت ۲۲۸۴، دفتر اول)، (بیت ۲۸۳۹، دفتر دوم)، (بیت ۴۵۹۱، دفتر سوم)، (بیت ۴۵۹۴، دفتر سوم)، (بیت ۲۰۰، دفتر چهارم)، (بیت ۲۰۴، دفتر چهارم)، (بیت ۵۷۳، دفتر چهارم)، (بیت ۴۹۲، دفتر پنجم)، (بیت ۴۲۰۳، دفتر ششم)، (بیت ۴۲۰۵، دفتر ششم)	خلوص نیت	
۱۷	(بیت ۹۳۰، دفتر دوم)، (بیت ۳۰۰۱، دفتر دوم)، (بیت ۳۰۰۳، دفتر دوم)، (بیت ۵۳۵، دفتر سوم)، (بیت ۴۳۳۹، دفتر ششم)	تجربه	

ردیف	کدهای توصیفی	کد تفسیری	مضمون
۱۸	(بیت ۲۰۶۸، دفتر دوم)، (بیت ۱۳۹۰، دفتر سوم)، (بیت ۱۷۵۶، دفتر پنجم)، (بیت ۴۱۴۲، دفتر پنجم)، (بیت ۴۱۴۳، دفتر پنجم)، (بیت ۱۰۸۶، دفتر ششم)	ارج بخشی اهداف عالی به تصمیم گیرنده	
۱۹	(بیت ۸۱۷، دفتر اول)، (بیت ۲۷۹۶، دفتر اول)، (بیت ۲۰۲۹، دفتر چهارم)، (بیت ۳۲۴۵، دفتر پنجم)، (بیت ۳۲۸، دفتر ششم)	ادب و تواضع	
۲۰	(بیت ۹۸۰، دفتر سوم)، (بیت ۱۲۲۴، دفتر سوم)	پرهیز از کمال‌گرایی	
۲۱	(بیت ۳۰۵۰، دفتر دوم)، (بیت ۳۲۲۳، دفتر چهارم)، (بیت ۲۲۲۴، دفتر چهارم)، (بیت ۳۴۶۶، دفتر چهارم)، (بیت ۳۷۹۰، دفتر پنجم)	عدم تناسب تصمیم و کنش	خطا و شکست در تصمیم‌گیری
۲۲	(بیت ۵۲۸، دفتر دوم)، (بیت ۲۰۳۱، دفتر دوم)، (بیت ۸۱۳، دفتر سوم)، (بیت ۹۲۵، دفتر سوم)، (بیت ۱۰۶۶، دفتر سوم)، (بیت ۱۳۲۹، دفتر چهارم)، (بیت ۷۲۳، دفتر پنجم)، (بیت ۴۳۰۹، دفتر ششم)	عدم شناخت شرایط و همراهان	
۲۳	(بیت ۳۴۹، دفتر اول)، (بیت ۱۰۸۹، دفتر اول)، (بیت ۷۸۳، دفتر دوم)، (بیت ۳۷۴۸، دفتر دوم)، (بیت ۳۷۹، دفتر سوم)، (بیت ۱۴۴۴، دفتر چهارم)، (بیت ۲۳۳۴، دفتر چهارم)، (بیت ۱۱۴۸، دفتر پنجم)، (بیت ۳۸۷۰، دفتر پنجم)، (بیت ۳۸۷۷، دفتر پنجم)، (بیت ۳۹۹۷، دفتر پنجم)، (بیت ۳۴۶۴، دفتر ششم)، (بیت ۴۸۶۵، دفتر ششم)	آلودگی نفس سبب تصمیم خطا	
۲۴	(بیت ۳۳۲، دفتر اول)، (بیت ۸۰۷، دفتر دوم)، (بیت ۲۹۰۴، دفتر دوم)، (بیت ۲۹۳۳، دفتر چهارم)، (بیت ۱۲۰۲، دفتر پنجم)، (بیت ۱۳۶۵، دفتر پنجم)، (بیت ۲۰۵۰، دفتر پنجم)، (بیت ۳۵۰۳، دفتر پنجم)، (بیت ۲۸۰، دفتر ششم)، (بیت ۲۹۹۶، دفتر ششم)	تأثیر امیال و هیجانات	
۲۵	(بیت ۲۶۰۹، دفتر اول)، (بیت ۲، دفتر چهارم)، (بیت ۱۷۱۸، دفتر چهارم)، (بیت ۲۴۶۸، دفتر چهارم)، (بیت ۳۱۳۴، دفتر چهارم)، (بیت ۳۱۳۵، دفتر چهارم)، (بیت ۲۶۹۰، دفتر پنجم)، (بیت ۳۸۴۵، دفتر پنجم)، (بیت ۳۸۴۷، دفتر پنجم)، (بیت ۱۳۵، دفتر ششم)، (بیت ۱۳۷، دفتر ششم)، (بیت ۳۹۹۳، دفتر ششم)	بلند همتی منشأ رهایی از ظواهر	
۲۶	(بیت ۱۴۲۷، دفتر سوم)، (بیت ۱۴۲۸، دفتر سوم)، (بیت ۱۴۲۸، دفتر سوم)، (بیت ۲۲۰۶، دفتر چهارم)، (بیت ۲۹۱۲، دفتر چهارم)، (بیت ۲۶۶۹، دفتر پنجم)، (بیت ۱۳۴، دفتر ششم)، (بیت ۳۳۷۰، دفتر ششم)	بلند همتی و ثبات	عزم در تحقق تصمیم

ردیف	کدهای توصیفی	کد تفسیری	مضمون
۲۷	(بیت ۳۸۷۷، دفتر اول)، (بیت ۲۰۲۳، دفتر سوم)، (بیت ۳۳۸۴، دفتر چهارم)، (بیت ۳۳۸۷، دفتر چهارم)، (بیت ۱۵۳، دفتر پنجم)، (بیت ۳۵۴، دفتر ششم)	کوتاه همتی عامل غفلت از لایه‌های عمیق و معنایی	
۲۸	(بیت ۳۶۴۵، دفتر دوم)، (بیت ۳۶۴۵، دفتر دوم)، (بیت ۳۶۴۶، دفتر دوم)، (بیت ۳۶۵۳، دفتر دوم)، (بیت ۲۷۶۱، دفتر سوم)، (بیت ۴۶۶، دفتر چهارم)، (بیت ۷۷۱، دفتر چهارم)، (بیت ۱۱۲۸، دفتر ششم)، (بیت ۱۱۲۹، دفتر ششم)، (بیت ۴۲۴۸، دفتر ششم)	صبر و استقامت در اجرای تصمیم	

شکل ۱. شبکه مضامین

مضامین حاصل از پژوهش همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود دارای لایه‌های مختلفی می‌باشد. در مرحله کدگذاری توصیفی مضامین پایه شناسایی می‌شوند. در مرحله کدگذاری تفسیری مضامین سازمان دهنده احصا می‌شوند و در کدگذاری یکپارچه‌ساز مضامین فراگیر تعیین می‌شوند. در این پژوهش با مقایسه مستمر کدهای توصیفی تعداد آن‌ها به ۲۲۴ کد

قصِدِ گنجی کُن که این سود و زیان
هر که کارَد ، قصِدِ گندم باشدش
در تَبَعِ آید تو آن را فرع دان
گاه خود اندر تَبَعِ می آیدش
(مثنوی / ۲: ۲۲۲۲، ۲۲۲۳)

مولانا همچنین در بیان تصریح تصمیم این‌گونه بیان می‌کند:

خانه اسرار تو چون دل شود
آن مرادت زودتر حاصل شود
(مثنوی / ۱: ۱۷۵)

تأثیر خداوند بر تصمیم‌گیری. این مضمون که از مجموعه کدهای تفسیری سرشت طبیعی مبتنی بر مشیت الهی، لطف خداوند، پیوند قضا و قدر الهی بر فرایند تصمیم‌گیری، قطعیت و ثبات اراده الهی، طلب و خواست از جانب خداوند، ربانیت خداوند و تعامل سازگار تقدیر الهی و اختیار انسانی تشکیل شده است، بیانگر تأثیر خداوند بر امر تصمیم‌گیری است. در جهان‌بینی مولانا، هستی سراسر غرق لطف و رحمت خداوندی است. رحمت و لطفی که بدون علت و غرض است. وی لطف و رحمت حق‌تعالی را معلّل به علل نمی‌داند و فراتر از حدود می‌داند.

بانگ می آمد که ای طالب بیا
جود، محتاج گدایان چون گدا
(مثنوی / ۱: ۲۷۴۴)

در نگرش مولانا آدمی می‌بایست در تمامی امور زیستن‌اش به لطف و رحمت خداوندی نظر داشته و تصمیمات خویش را ذیل لطف و رحمت خداوندی بداند.

واهبِ همت ، خداوند است و بس
همتِ شاهی ندارد هیچ خَس
(مثنوی / ۴: ۲۹۱۳)

در رویکرد مولانا، آدمی آفریننده سرنوشت مشخص خویش از ناحیه پروردگار است، بدان معنا که آن‌هنگام که وی خود را متحول کند سرنوشت وی نیز تغییر خواهد کرد. مقدرات تعیین شده در لوح محفوظ خداوندی را قانون زیستن می‌داند که آدمی می‌بایست در تصمیمات خویش همواره به آن نظر داشته باشد.

نیست تخصیص خدا کس را به کار
مانع طوع و مراد و اختیار
(مثنوی / ۴: ۲۹۱۴)

سنتی بنهاد و اسباب و طرق
طالبان را زیر این ازرق تتق
(مثنوی / ۵: ۱۵۴۳)

میل و رغبت کان زمام آدمیست

جنبش آن رام امر آن غنیست

(مثنوی / ۳: ۱۹۰۱)

و خداوند است که آدمی را رشد می‌دهد و سبب می‌شود تصمیمات رشدیافته‌تری را اتخاذ می‌کند.

او دلت را بر دو صد سودا ببیست

بی مرادت کرد پس دل را شکست

(مثنوی / ۳: ۴۴۵۹)

رشد در تصمیم‌گیری. این مضمون که از مجموعه کدهای تفسیری معناتللی سبب رشد در تصمیم‌گیری، خلوص نیت سبب رشد در تصمیم‌گیری، تجربه سبب رشد در تصمیم‌گیری، ادب و تواضع سبب رشد در تصمیم‌گیری، پرهیز از کمال‌گرایی و ارج بخشی اهداف عالی به تصمیم‌گیرنده تشکیل شده است، بیانگر مقوله رشد در تصمیم‌گیری می‌باشد. عارفان بزرگ سرزمین - مان همواره پیرامون انسان به جست‌وجو و کنکاش پرداخته و بیش از سیر آفاقی به سیر انفسی نظر داشته‌اند و مسئله رشد در منظر آنان جایگاهی ویژه داشته است. در اندیشه مولانا رشد فرایندی تدریجی است که در آن فرایند رشد گام گام طی می‌شود تا به مرحله استکمال و نهایت برسد. مفهوم رشد به تمامی ارکان آدمی متصل است که رشد در تصمیم‌گیری نیز پاره‌ای از آن است. مولانا مؤلفه‌هایی را سبب رشد در تصمیم‌گیری می‌داند همچون معناتللی بودن، خلوص نیت، تجربه، پرهیز از کمال‌گرایی و داشتن ادب و تواضع.

من نگویم زین طریق آید مراد

می‌طیم تا از کجا خواهد گشاد

(مثنوی / ۶: ۴۲۰۳)

آن‌که کف را دید، نیت‌ها کند

و آن‌که دریا دید، دل دریا کند

(مثنوی / ۵: ۲۹۰۹)

ای دریغا کان سخن از دل بدی

تا مراد آن نفر حاصل شدی

(مثنوی / ۲: ۲۸۳۹)

در باور مولانا اهداف عالی داشتن و خواستار حق بودن، بر فرد ارج می‌بخشد و این چنین بیان می‌کند:

چون که اعمی طالب حق آمدست   بهر فقر او را نشاید سینه خست

(مثنوی / ۲: ۲۰۶۸)

خطا و شکست در تصمیم‌گیری. این مضمون که از مجموعه کدهای تفسیری عدم تناسب تصمیم و کنش، عدم شناخت شرایط و همراهان، آلودگی نفس سبب تصمیم خطا و تأثیر امیال و هیجانات تشکیل شده است، بیانگر مجموعه مؤلفه‌هایی است که سبب خطا و شکست در امر تصمیم‌گیری است. در تمثیل و اشارات مولانا نمونه‌های بسیاری را می‌توان یافت که فارغ از جستار عقل کل و جزئی، پیرامون به خطا افتادن عقل انسان و محدودیت‌هایی که با آن روبروست سخن گفته است. مولانا با نگرشی جامع‌گرایانه دلیل به خطا افتادن در تصمیمات را هیجانات و حالات روانی و تسلط غرض‌های درونی بیان می‌کند.

میل شهوت کر کند دل را و کور   تا نماید خر چو یوسف نار نور

(مثنوی / ۵: ۱۳۶۵)

چون یک بشکست هر دو شد ز چشم   مرد احول گردد از میلان و خشم

(مثنوی / ۱: ۳۳۲)

مولانا آلودگی نفس آدمی را سبب تصمیم خطا می‌داند اما در عین حال با تزکیه نفس می‌توان بر آن غلبه کرد.

هین بگش او را که بهر آن دنی   هر دمی قصدِ عزیزی می‌کُنی

(مثنوی / ۲: ۷۸۳)

عزم در تحقق تصمیم. این مضمون که از مجموعه کدهای تفسیری بلند همتی منشأ رهایی از ظواهر، بلند همتی و ثبات، کوتاه همتی عامل غفلت از لایه‌های عمیق و معنایی و صبر و استقامت در اجرای تصمیم تشکیل شده است، بیانگر مقوله عزم در تحقق امر تصمیم‌گیری می‌باشد. پژوهشگران متون عرفانی، همت را داعیه‌ای می‌دانند که طالب تنها و تنها به غایت واحد توجه دارد که با دل‌بستگی به طلب مقصود همراه است [۳۰]. در اندیشه مولانا بلند همتی سبب ثبات و گذشتن از عوامل ظاهری است.

پس سلیمان همتی باید، که او   بگذرد زین صد هزاران، رنگ و بو

(مثنوی / ۱: ۲۶۰۹)

منگر آن که تو حقیری یا ضعیف   بنگر اندر همتِ خود ای شریف

(مثنوی / ۳: ۱۴۳۸)

مولانا همت را با اراده محکم و قدرت همراه می‌داند که به تبع آن صبر و شکیبایی بر سختی‌ها سهل می‌گردد. وی همچنین صبر و استقامت را مؤلفه‌ای مؤثر بر عزم در تحقق تصمیم می‌داند.

اندرین آهنگ، منگر سُست و پَست   کاندَرین ره، صبر و شِقْ اَنفَس است

(مثنوی / ۴: ۴۶۶)

در جهان بینی مولانا نه تنها گذشتن از دنیا، بلکه گذشتن از دنیا و عقبی، نشان از همت بلند است. هم‌چنان که عرفا همت را صرفاً به خواستن خداوند معنا کرده‌اند، هم‌چنین همت با معرفت حقیقی عجین است.

پیشش با همت بُود اسرار جان   از خَسان محفوظ تر از لعلِ کان

(مثنوی / ۵: ۲۰۵۵)

۵- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

هر تصمیم تحت تأثیر پیش فرض‌ها و مبانی است، پایه مؤلفه‌های ساختاری در تصمیم‌گیری بر اساس اندیشه محمد جلال‌الدین محمد مولوی بر اساس بنیان معرفت‌شناختی، هستی-شناختی وی می‌باشد. از سویی پیش‌فرض‌های ویژه‌ای که رویکردهای مطرح مدیریت مبنای تبیین‌های خویش قرار داده‌اند، نوعاً با پیش‌فرض‌های هستی‌شناختی، معرفت‌شناختی فرهنگ ایرانی اسلامی جامعه ما همخوانی نداشته و از طرفی آموزه‌های غنی ایرانی اسلامی چنان از مفاهیم عالی معرفتی و انسانی برخوردار است که می‌توان مبانی تصمیم‌گیری را از آن استخراج نمود. ادبیات عرفانی ایران که نمونه برجسته آن مثنوی معنوی مولوی است مملو از مفاهیم دقیق پیرامون انسان می‌باشد که ریشه در آیین و فرهنگ جامعه‌مان دارد و زمینه‌ای مناسب برای استخراج مبانی مذکور می‌باشد و می‌تواند بستری جهت تدوین الگوی تصمیم‌گیری که متناسب با فرهنگ ایرانی اسلامی است، فراهم آورد. شبکه مضامین طراحی و تبیین مؤلفه‌های ساختاری تصمیم‌گیری بر اساس اندیشه جلال‌الدین محمد مولوی از ۲۲۴ کد توصیفی، ۲۸ کد تفسیری و ۶ مضمون سازمان‌دهنده توجه به خواست خداوند، تصمیم و رفتار، تأثیر خداوند بر تصمیم‌گیری، رشد در تصمیم‌گیری، خطا و شکست در تصمیم‌گیری و عزم در تحقق تصمیم در ذیل مضمون مؤلفه‌های ساختاری تصمیم‌گیری بر اساس اندیشه جلال‌الدین محمد مولوی تشکیل شده است.

توجه به خواست خداوند. در اندیشه مولانا، تنظیم رابطه انسان با هستی مبتنی بر اندیشه توحیدی و باور به اراده الهی است. او تأکید دارد که در جهان بینی وحدت‌گرایانه، انسان باید همواره در تمامی لحظات به خدا و خواست او توجه داشته باشد، زیرا این توجه به خواست الهی و طلب درک حقیقت از خداوند، انسان را به انتخاب‌های بهتر و دقیق‌تر رهنمون می‌سازد. در اندیشه مولانا آدمی که بر خویشتن و تمایلات خود آگاه است، توجه خود را بر کمال مطلوبی متمرکز می‌کند که اشتیاق و شوق همراهی با آن کمال مطلوب انگیزه حیات را برای آدمی معنا می‌کند و برای آن‌که بتواند در راستای خواست خداوند گام بردارد، از خداوند طلب می‌کند تا حقایق را آن‌چنان که هست ادراک کند تا تصمیماتی خردمندانه اتخاذ کند. مجموعه مطالعاتی که در حیطه علوم اعصاب صورت گرفته است بیانگر آن است که مغز در سطوح ناهوشیار و هوشیار مجموعه اطلاعات را از محیط دریافت می‌کند. پردازش هشیار بدان معناست که میان مجموعه اطلاعات مختلف دریافتی به قسمتی از آن‌ها توجه متمرکز دارد که به آن توجه انتخابی گفته می‌شود. منابع توجه به صورت پیوسته و کامل در فرایند پردازش اطلاعات ورودی به کار گرفته نمی‌شوند. جهت برقراری رفتار با جهان اطراف، مجموعه اطلاعات موجود در محیط، در هر لحظه دریافت و حافظه فعال به پردازش آن می‌پردازد و عاملی در جهت تصمیم‌گیری می‌گردد. فرایند تصمیم‌گیری تحت‌تأثیر شناخت و ادراکی که تصمیم‌گیرنده نسبت به وقایع دارد، می‌باشد [۲۵]. این مفهوم را می‌توان با تمرکز بر خواست الهی در اندیشه مولانا مقایسه نمود، جایی که خواسته الهی به عنوان منبع هدایت‌کننده تصمیمات عمل می‌کند. از این منظر، پردازش انتخابی و توجه عمیق به منبعی برتر، چارچوبی را برای تصمیم‌گیری‌های هدفمند فراهم می‌سازد. پدیدار شدن درخواست داشتن و کمک‌طلبی به عنوان یک حوزه تحقیقاتی مهم در پژوهش‌های مدیریت حائز اهمیت است، پژوهش‌ها بیانگر رابطه کمک‌طلبی با فرایندهای خود تنظیمی، شناختی و فراشناختی است. درخواست کمک راهبردی انطباقی است که افراد در مواجهه با مسائل دشواری که به تنهایی قادر به حل آن نیستند، از آن بهره می‌گیرند [۳۱]. این مفهوم در تفکر مولانا، در قالب طلب از خداوند برای درک حقیقت امور بازتاب می‌یابد؛ یعنی همانگونه که فرد با درخواست از خداوند به هدایت و ارشاد معنوی دست می‌یابد، در محیط‌های تصمیم‌گیری نیز کمک‌طلبی به عنوان راهکاری برای دستیابی به تصمیم‌های آگاهانه‌تر و عمیق‌تر عمل می‌کند. توجه مولانا به خواست خداوند در فرآیند

تصمیم‌گیری، مولفه‌ای است که می‌تواند تصمیم‌گیرندگان را در رویکردهای معاصر به تصمیم‌گیری یاری دهد؛ مفهومی که با تأکید بر خودآگاهی، کمک‌طلبی و تمرکز بر ارزش‌های بنیادین، نه تنها فرآیندهای شناختی را تقویت می‌کند، بلکه تصمیم‌گیرندگان را به سمت اتخاذ تصمیم‌هایی با عمق و هدف‌مندی بیشتر هدایت کند.

تصمیم و رفتار. این مضمون نشان‌دهنده نقش عمل در تصمیم‌گیری از دیدگاه مولاناست. در مثنوی معنوی، مولانا بر این باور است که شأنیت واقعی انسان در اقدام کردن نهفته است. مولانا تأکید دارد که اقدام، اگرچه تضمین‌کننده دستیابی به نتیجه نیست، اما شرط ضروری برای رسیدن به هدف است و در این مسیر، اولویت‌بندی اهداف اهمیت دارد. مولانا اقدام را شرط رسیدن به مقصود می‌داند به همین خاطر ارتباط تصمیم و اقدام مفهومی قابل ملاحظه و معنادار در ساحت اندیشه وی است. این مفهوم را می‌توان به رویکردهای تصمیم‌گیری معاصر مرتبط دانست، جایی که عملکرد و رفتار فرد، پایه‌گذار بسیاری از تصمیمات و نتایج است. انسان در گستره‌ی وسیعی از امکان‌ها و انتخاب‌ها قرار گرفته است، این‌که بتواند بر اساس معیارهایش اهداف خویش را اولویت‌بندی کند، سبب می‌گردد در عرصه انتخاب آگاهانه‌تر تصمیمات مقتضی را اتخاذ کرده و در مسیر مطلوب گام بردارد. مبنای بسیاری از تصمیمات، رفتارها می‌باشد. انتخاب‌ها، ترجیحات و تصمیمات از اطلاعاتی متأثرند که اثر خود را از طریق ساز و کارها و فرایندهای شناختی ناخودآگاه گوناگون اعمال می‌کنند [۳۲]. در همین راستا، مولانا بر ضرورت اقدام آگاهانه بر پایه اولویت‌های فردی تأکید می‌کند؛ او باور دارد که توانایی انسان در تصمیم‌گیری‌های اثرگذار، زمانی به حداکثر می‌رسد که فرد به درستی میان اهداف خود اولویت‌گذاری کرده و رفتارهای خود را با این اولویت‌ها هماهنگ کند. از چالش‌هایی که در امر تصمیم‌گیری مانع اجرایی شدن تصمیمات می‌باشد، محدودیت منابع جهت اجرای برنامه‌های اقدام مربوط به اهداف می‌باشد. بدین منظور می‌بایست منابع محدود را به اهدافی تخصیص داد که اولویت دارند [۳۳]. به منظور برنامه‌ریزی اقدامات برای رسیدن به اهداف در نظر گرفتن اولویت آن‌ها حائز اهمیت است. مولانا نیز بر این نکته تأکید دارد که در میان گزینه‌های پیش‌روی انسان، اولویت‌بندی بر اساس ارزش‌های بنیادین، مسیر رسیدن به هدف را هموارتر می‌سازد و این امر تنها با تنظیم هماهنگ اقدامات بر اساس این اولویت‌ها ممکن است. تأکید مولانا بر اهمیت پیوند میان تصمیم و رفتار در فرآیند تصمیم‌گیری، چشم‌اندازی

ارزشمند برای تصمیم‌گیری معاصر فراهم می‌آورد. این رویکرد تصمیم‌گیرندگان را ترغیب می‌کند تا علاوه بر تحلیل گزینه‌ها و شناسایی اولویت‌ها، منابع خود را به صورت راهبردی تخصیص دهند و اقداماتی هدفمند در راستای دستیابی به نتایج مطلوب ترتیب دهند.

تأثیر خداوند بر تصمیم‌گیری. در جهان بینی مولانا، هستی سرشار از لطف و رحمت بی‌حد و حصر الهی است که به علل و اغراض محدود نیست. مولانا بر این باور است که انسان باید در تمامی امور و تصمیم‌های خود به رحمت و لطف الهی توجه داشته باشد و تصمیمات خود را تحت تأثیر این لطف بداند. مسئله جبر و اختیار از مسائل بسیار غامض بوده که بر عرصه اندیشه‌ورزی در علوم انسانی بسیار تأثیرگذار بوده و هست. در اندیشه مولانا سرشت طبیعی چارچوب مقدر الهی جهت تصمیم‌گیری است و تقدیر حق تعالی و اختیار انسان عدم تنافی دارند. به بیانی عارفانه اندیشه آن‌گاه که در زمان تجسم یابد تاریخ را می‌سازد و چنانچه اندیشه در مکان تجسم پیدا کند، طبیعت حادث می‌گردد. هستی عرصه اراده خداوندی است و خداوند بر آن تأثیرگذار است به همین سبب خداوند در تجربیات انسانی و حیطة تصمیم‌گیری حضور داشته و تأثیرگذار است. اسپینوزا معنای اختیار را این‌گونه بیان می‌کند: مختار آن است که به صرف ضرورت طبیعتش موجود است و اقتضای طبیعتش بر افعالش موجب و مجبور را کسی می‌داند که به موجب علتی معلولی در فعل یا وجود فرد پدید آید [۳۴]. طباطبایی در مجموعه آثار فلسفی خود و در تفسیر المیزان، ابعاد مختلف مسئله جبر و اختیار را مورد کنکاو قرار داده است، وی با فطری دانستن مسئله اختیار، نظرات مادی‌گرایان را پیرامون مسئله جبر و اختیار مورد نقد قرار می‌دهد [۳۵]. در اندیشه دانشمندان مدیریت، اختیار به طور معمول به موقعیت اجتماعی و نقش فرد مربوط می‌شود. اختیار رابطه‌ای قانونی بین سلطه و پیروی است و با این بیان می‌توان اختیار را گونه‌ای قدرت قانونی دانست [۳۶]. اختیار از منظر مدیریت با ارزش است زیرا هم از دیدگاه درونی و هم دیدگاه سازمانی، برای فرد منزلت و جایگاه ایجاد می‌کند و به رضایت شغلی، خود مختاری، رأی‌دهی مربوط می‌گردد [۳۷]. همان‌طور که در اندیشه مولانا، تصمیمات و اقدامات انسان می‌تواند در هماهنگی با اراده الهی به خوبی متجلی شود، در سازمان نیز فرد قادر است در بستر اختیارات و در چارچوب نقش‌های خود، نقشی خلاق و معنادار ایفا کند. به همین ترتیب، همان‌گونه که مولانا اختیار انسانی را با لطف و اراده الهی مرتبط می‌داند، مدیریت مدرن نیز از اختیار به‌عنوان عاملی برای ایجاد معنا و ارزش در

فعالیت‌های فردی و سازمانی بهره می‌گیرد. مفهوم تأثیر خداوند در تصمیم‌گیری از منظر مولانا، می‌تواند به‌عنوان بینشی عمیق برای مدیران در ادراک بهتر رابطه میان اختیار و هدایت عمل کند. این رویکرد بر آن است که اختیار نه تنها به فرد قدرت و جایگاه می‌بخشد، بلکه در بستر اهداف و ارزش‌های سازمانی و اجتماعی، به تحقق مسئولانه و مؤثر اهداف جمعی و فردی جهت می‌دهد.

رشد در تصمیم‌گیری. در اندیشه عرفانی مولانا، رشد، مفهومی گسترده و تدریجی است که تمامی ابعاد وجود انسان، از جمله تصمیم‌گیری، را در بر می‌گیرد. مولانا معتقد است که برای دستیابی به رشد حقیقی در تصمیم‌گیری، فرد باید به عناصری چون جستجوی معنا، خلوص در نیت، بهره‌گیری از تجربه، پرهیز از کمال‌گرایی و ادب و تواضع پایبند باشد. در اندیشه وی، اهداف متعالی داشتن سبب ارج بخشیدن به تصمیم‌گیرنده می‌گردد. توجه به ساحت باطن از پایه‌های جهان‌بینی مولانا است و معناتلبی و دستیابی به باطن هستی سبب رشد در امر تصمیم‌گیری می‌شود. بر اساس پژوهش‌های مدیریت مجموعه تجارب و اطلاعات مربوط به تصمیمات گذشته بر مجموعه تصمیماتی که فرد در آینده اتخاذ می‌کند تأثیرگذار است. کمال‌گرایی به منزله مشخص نمودن استانداردهایی بسیار بالا برای عملکرد و تلاشی بسیار زیاد جهت دستیابی به آن‌هاست که همراه با حساسیت بالا به اشتباهات و خود ارزشیابی انتقادی شدید می‌باشد [۳۸]. با توجه به آن‌که پژوهش‌های اولیه پیرامون کمال‌گرایی از روان‌شناسی سرچشمه می‌گیرد، دیدگاه‌های سنتی به کمال‌گرایی آن را پدیده شخصیتی ناکارآمد و ناسالم در نظر می‌گیرند [۳۹]. چارچوب مفهومی کمال‌گرایی شامل دو بعد تلاش (تنظیم معیارهای عملکردی بالا) و نگرانی (اختلاف بین عملکرد و انتظارات، عکس‌العمل منفی به اشتباهات) است. [۴۰]. در اندیشه مولانا، رشد در تصمیم‌گیری نیازمند تعادل میان کمال‌گرایی و واقع‌گرایی است. تواضع در واقع فضیلتی است که از ارزیابی واقع‌بینانه خویشتن حاصل می‌گردد. پژوهش‌های انجام گرفته تواضع را سازه‌ای چند بعدی دانسته که شامل: (۱) اشتیاق به ارزیابی صحیح از خویش (آگاهی از خویش و فهم محدودیت‌ها)، (۲) تمایل و جهت‌گیری به دیگر افراد (خود محوربینی پایین)، (۳) مقبولیت بین‌فردی، (۴) توانمندی در سامان‌بخشی احساسات دیگران، (۵) قدردانی ارزشمندی در آن‌چه که هست. اندیشمندان دیگر تواضع را فهم صحیح از خویشتن و وسعت اندیشه و خودمرکزبینی به نسبت پایین دانسته‌اند [۴۱]. به طور کلی، تأکید مولانا بر

رشد تدریجی در تصمیم‌گیری، مفهومی جامع و چندلایه به فرآیند تصمیم‌گیری می‌افزاید که در مطالعات مدیریتی می‌تواند به عنوان رویکردی عمیق به‌کار گرفته شود. این رویکرد به مدیران و تصمیم‌گیرندگان کمک می‌کند تا ضمن بهره‌گیری از تجارب گذشته و پرهیز از افراط در کمال‌گرایی، با تواضع و درک واقع‌بینانه، تصمیمات خود را در جهت رشد و ارتقای کیفیت فردی و سازمانی هدایت کنند.

خطا و شکست در تصمیم‌گیری. مولانا در تمثیل‌ها و اشارات خود، نمونه‌های متعددی از محدودیت‌های عقل انسان و عواملی که او را به خطا می‌کشانند، ارائه می‌کند. به باور او، هیجان‌ات و امیال درونی، مانند شهوت و خشم، می‌توانند قوه تشخیص انسان را تضعیف کرده و او را در مسیر تصمیم‌گیری نادرست قرار دهند. مولانا با نگرشی جامع‌نگر، ریشه بسیاری از خطاهای تصمیم‌گیری را در امیال و حالات روانی انسان می‌داند؛ اما معتقد است که با تزکیه نفس می‌توان بر این تمایلات غلبه کرده و به تصمیم‌گیری صحیح‌تری دست یافت. مقوله خطا در تصمیم‌گیری در مطالعات مدیریت جایگاه ویژه‌ای دارد. مجموعه خطاهایی که سبب می‌شود فرد نتواند انتخاب صحیح و قضاوت درستی داشته باشد و نتیجه‌گیری اشتباه کند و تصمیم نادرستی اتخاذ کند. از مجموعه این خطاها، خطاهای ادراکی هستند که در واقع تصمیم‌گیرنده مجموعه اطلاعاتی که به وی ارائه شده است را به صورت ناصحیح پردازش کرده و باعث تصمیم‌گیری اشتباه می‌شود [۴۲]. پشیمان‌گریزی نیز پدیده‌ای احساسی است که بر فرایند تصمیم‌گیری تأثیر گذاشته و سبب خطا در امر تصمیم‌گیری می‌گردد. در واقع فرد از قبول اشتباه در تصمیم اتخاذ شده پرهیز می‌کند و بر آن پافشاری می‌کند [۴۳]. همچنین گاه ذهنیت‌های قبلی تصمیم‌گیرنده با واقعیت‌های هم‌اکنون هم‌خوانی نداشته و سبب خطا در تصمیم‌گیری می‌شوند [۴۴]. در مدیریت، تأکید بر ابزارهایی مانند تفکر انتقادی، اصلاح پیش‌فرض‌ها، و بازنگری در قضاوت‌ها، ابزارهایی برای کاهش خطاهای تصمیم‌گیری معرفی شده‌اند. این مفاهیم با توصیه مولانا برای مهار هیجان‌ات و دستیابی به خودکنترلی هم‌پوشانی دارند. اندیشه مولانا می‌تواند تصمیم‌گیرندگان را به اتخاذ رویکردی جامع‌تر و آگاهانه‌تر در فرآیند تصمیم‌گیری یاری دهد، به طوری که با غلبه بر محدودیت‌های شناختی و احساسی، به تصمیماتی خردمندانه و مؤثر دست یابند.

عزم در تحقق تصمیم. در اندیشه مولانا، بلندهمتی موجب ثبات قدم و رهایی از وابستگی به ظواهر می‌شود و فرد را قادر می‌سازد که در مسیر تصمیمات خود استوار بماند. مولانا همت را با اراده محکم، قدرت، و صبر بر دشواری‌ها همراه می‌داند و معتقد است که استقامت و صبر، عزم در تحقق تصمیم را تقویت می‌کنند. در جهان‌بینی مولانا، گذر از دنیا و حتی عقبی، نشانه همتی بلند و توجه به هدفی برتر است؛ همتی که با معرفت حقیقی و خواست خالصانه خداوند عجین شده است. در پژوهش‌های مدیریت و روان‌شناسی، استقامت ذهنی توانمندی مقابله با دشواری‌ها، گذر کردن از شکست‌ها، تمرکز بر هدف و اقدام با ثبات می‌باشد. استقامت مفهومی است که پایداری در برابر شکست، اعتماد پایدار به خود در هدایت آینده خویش و دارا بودن مهارت‌های ذهنی را شامل می‌شود [۴۵]. استقامت ذهنی بر چهار مؤلفه تعهد، اعتماد، چالش و کنترل استوار است. بر این اساس افرادی که استقامت ذهنی بالاتری دارند، تجارب منفی را چالشی دیده که می‌توانند از عهده آن برآیند [۴۶]. عزم مفهومی مثبت است که بر اساس شوق فردی جهت دستیابی به هدفی بلند مدت و خاص، به بیانی دیگر انگیزتگی قوی جهت رسیدن به هدف مطلوب می‌باشد. این پایداری بر تلاش ادامه می‌یابد تا شخص بر چالش‌ها و موانع فائق آید. عزم با زمینه‌هایی که حاوی مفاهیمی همچون؛ شوق، پشتکار، سرسختی، تاب‌آوری و نیاز به موفقیت است، ارتباط دارد. همچنین مفهوم بلند همتی با ویژگی شخصیتی عزم ارتباط نزدیک دارد [۴۷]. این مفهوم به‌خوبی با دیدگاه مولانا درباره همت و عزم تطبیق دارد؛ جایی که او بر توانایی انسان در پشت سر گذاشتن دشواری‌ها و تمرکز بر هدفی برتر تأکید می‌کند. در این نگاه، عزم صرفاً نیرویی برای غلبه بر موانع نیست، بلکه ابزاری برای تقویت ارتباط میان هدف و معنا، و حرکت به سمت تعالی است. اندیشه مولانا درباره عزم و بلندهمتی، چارچوبی غنی برای درک مفاهیم مدیریت و روان‌شناسی فراهم می‌کند. این رویکرد، بر اهمیت اراده قوی، صبر در مواجهه با موانع، و پایبندی به اهداف متعالی تأکید دارد و تصمیم‌گیرندگان را ترغیب می‌کند تا با پشتکار و تمرکز بر اهداف بلندمدت، نه‌تنها بر چالش‌ها فائق آیند، بلکه مسیر موفقیت و تعالی را با آگاهی و ثبات بیشتری طی کنند.

اگرچه در این پژوهش تلاش گردید مؤلفه‌های ساختاری تصمیم‌گیری بر اساس اندیشه محمد جلال‌الدین مولوی مورد توجه و تبیین قرار گیرد، اما با توجه به گستردگی دامنه و سطوح تصمیم‌گیری، بررسی این موضوع در محورهای مختلف می‌تواند مورد توجه پژوهشگران قرار

گیرد. مولانا در مقام یک نظریه‌پرداز به تدوین نظریه علمی برنیامده است بلکه عارفی است که آرای وی به صورت پراکنده بیان گردیده است. از این رو، دستیابی به منظومه فکری وی امری دشوار و سخت است. با توجه به آن‌که تفاسیر متعدد و گوناگونی از ابیات مولانا صورت گرفته است دستیابی به فهمی منسجم از ابیات مولانا نیازمند صرف زمان قابل توجه و ارتباط ممتد با مثنوی‌پژوهان بود. نظریه‌پردازی در حوزه تصمیم‌گیری با مراجعه به آموزه‌های فوق از نیازهای قابل توجه در حیطه مدیریت می‌باشد. دستیابی به این مهم نیز نیازمند یک بازه زمانی میان‌مدت و اهتمام پژوهشگران متعدد و علاقه‌مند و متعهد به مباحث میان‌رشته‌ای است و بنابراین از عهده یک یا چند نفر در زمان کوتاه میسر نیست. با وجود این، نویسندگان پژوهش پیش رو، به اقتضای توان و زمان در اختیار و در وسع یک رساله و مقاله، با انتخاب مثنوی معنوی جلال‌الدین محمد مولوی، آغازگر این راه شده‌اند و امید است که این راه با همراهی سایر پژوهشگران تا دستیابی به هدف نهایی ادامه یابد. در این پژوهش با واکاوی مؤلفه‌های ساختاری تصمیم‌گیری بر اساس اندیشه جلال‌الدین محمد مولوی، ابعاد و مؤلفه‌هایی بیان گردید که می‌تواند مفاهیم رایج در ادبیات تصمیم‌گیری را دگرگون سازد. بر این اساس پیشنهادات ذیل با هدف توسعه پژوهش‌های آتی و ارتقا رویکردهای نظری و عملی در زمینه تصمیم‌گیری ارائه می‌شود. باز طراحی مدل‌های تصمیم‌گیری بر پایه تلفیق عقلانیت و معنویت، با توجه به آن‌که اندیشه مولانا بر هماهنگی عقل، تجربه و باورهای معنوی استوار است، همچنین ایجاد رویکردهای بازاندیشی در خطاهای تصمیم‌گیری، این رویکردها می‌توانند بر اساس مفاهیم ارائه شده در پژوهش توسعه یافته و تصمیم‌گیرندگان را به بازاندیشی در فرایند تصمیم‌گیری سوق دهند و همچنین تحلیل نقش ارزش‌های انسانی و معنوی در تصمیم‌گیری الگوریتمی و طراحی ابزارهای نوین جهت سنجش رویکرد معنوی در تصمیم‌گیری. در پایان قابل ذکر است وجود و بهره‌گیری از فضای بین‌رشته‌ای یک از اقدامات لازم جهت فهم و استنباط صحیح و تولید دانش به‌روز است. بدین جهت پژوهش‌گرانی که به امتزاج بین رشته‌های مختلف دانشی راه داشته باشند می‌توانند ایجادکننده آموزه‌های نوینی در این عرصه باشند. دانش تصمیم‌گیری با وجود پژوهش‌هایی که در حیطه آن شده است نیازمند از این جنس پژوهش‌هاست تا بتواند کارآتر و عمیق‌تر مسائل جامعه را پاسخگو باشد.

۶- منابع

- [۱] Shekari Khiadani, M., Yaghtin, M.H. (۲۰۲۴). Fuzzy cognitive mapping of factors influencing decision-making towards digitization of human resources management. *Modern Research in Decision Making*, ۹(۱), ۱۵۴-۱۷۸. [In Persian]
- [۲] Khodadad Hoseini, S.H., Kolabi, A. M., & Mehrabi, R. (۲۰۱۲). Conceptualization of the entrepreneurial decision making process in small & medium size enterprises. *Journal of Change management research paper*, ۴(۸), ۵۲-۷۰. [In Persian]
- [۳] Godarzi, A., Gholamian, M.R. (۲۰۲۴). Green Supplier Selection with a new PROMETHHEE-Cloud Group Decision Making Method; Case Study: A Manufacturer of Oil Products. *Modern Research in Decision Making*, ۹(۲), ۶۳-۹۷. [In Persian]
- [۴] Godarzi, G. R. (۲۰۰۷). *Strategic decision-making, a case study of Shia's promising approach*. Tehran. Imam Sadiq University Publishing. [In Persian]
- [۵] Khashei, M. (۲۰۱۳). *Soft intelligent decision making*. Isfahan University of Technology, Department of Industrial Engineering, Ph.D. Dissertation. [In Persian]
- [۶] Moosapur, H., KalantarHormozi, A., & Borjali, A. (۲۰۲۱). Explaining the conceptual model of "self-growth" based on rumi's works. *Journal of Psychological Science*, ۱۹(۹۴), ۱۲۰۵-۱۲۱۸. [In Persian]
- [۷] Alipour, F., Norouzi, A., & Hosseini, S.H. (۲۰۲۴). A Scoping Review on the Use of Rumi's Allegories and Metaphors in Psychotherapy. *IJ Psychiatry and Behavioral Sciences*, ۱۸(۲), ۱۴۲۷۱۸. <https://doi.org/10.5812/ijpbs-142718>
- [۸] Khosroabadi, H. (۲۰۱۵). *The model of ethical decision-making criteria of managers based on Islamic teachings*. Allameh Tabataba'i University, Faculty of Management & Economics, Ph.D. Dissertation. [In Persian]
- [۹] Alizadeh Moghadam, S.S., Kordnaeij, A., Khodadad Hosseini, S.H., & Mohamadian, A. (۲۰۲۴). Identification and conceptualization of strategic decision-making drivers of digital transformation in Iranian apparel retail organizations. *Management Research in Iran*, ۲۷(۴), ۵۹-۸۸. [In Persian]
- [۱۰] Mahmoudi, S.H., Momeneh, M., & Azar, A. (۲۰۲۴). Presenting the native model of the contextual dimensions of the organization: identifying and ranking the contextual dimensions of the management of organizational processes. *Management Research in Iran*, ۲۷(۴), ۲۷-۵۷. [In Persian]

- [۱۱] Lerner, J. S., Small, D. A., & Loewenstein, G. (۲۰۰۴). Heart Strings and Purse Strings: Carryover effects of emotions on economic decisions. *Psychological Science*, ۱۵(۵), ۳۳۷-۳۴۱. <http://dx.doi.org/10.1111/j.0956-7976.2004.00679.x>
- [۱۲] Nowroozi, A.R., & Shiri Ahmadabadi, M.E. (۲۰۰۸). Providing a flexible model for decision making in emergency situations. *The 13th National Conference of the Iranian Computer Association*. Kish, Iran. [In Persian]
- [۱۳] Elbanna, S., Child, J., & Dayan, M. (۲۰۱۳). A Model of Antecedents and Consequences of Intuition in Strategic Decision Making. *Long Range Planning*, (۴۶): ۱۴۹-۱۷۶. <https://doi.org/10.1016/j.lrp.2012.09.007>
- [۱۴] Dane, E., Pratt, M.G. (۲۰۰۷). Exploring Intuition and its Role in Managerial Decision-Making. *Academy of Management Review*, ۳۲ (۱): ۳۳-۵۴. <https://doi.org/10.5465/AMR.2007.23463682>
- [۱۵] Isen, A. M., & Labroo, A. A. (۲۰۰۳). Some ways in which positive affect facilitates decision making and judgment. In S. L. Schneider & J. Shanteau (Eds.), *Emerging perspectives on judgment and decision research*, ۳۶۵-۳۹۳. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO978051169978.013>
- [۱۶] Iman, M. T., & Kalateh Sadaty, A. (۲۰۱۸). *Philosophy of Research in Social Sciences*. Tehran, SAMT Publishing. [In Persian]
- [۱۷] Manteghi, M. (۲۰۱۱). The role of Islamic attitudes in the decision-making process. *Islam and Management Research Quarterly*, ۱(۲), ۴۱-۵۷. [In Persian]
- [۱۸] Ebrahimkhani, S. & Bayat, M. & Tajbakhsh, E. & Vaez, B. (۲۰۲۳). Molavi's Ontological Approach to the World of Imagination in the First Book of Masnavi. *Journal of the stylistic of Persian poem and prose*, ۱۶(۳), ۱۹۵-۲۱۶. [In Persian]
- [۱۹] Khajegir, A. (۲۰۱۰). *Human Perfection and descent from view point of Molana and Mister Eckhart*. University of Qom, Faculty of Theology and Islamic teaching, Ph.D. Dissertation. [In Persian]
- [۲۰] Hoshyar, H. (۲۰۱۶). Pantheism in Masnavi Manavi. *Erfaniyat dar adabe Farsi Quarterly*, ۷(۲۵), ۱۱-۳۵. [In Persian]
- [۲۱] Karami, R., & Razzaghpur, M. (۲۰۲۰). An Analysis of the Epistemologies of the Mysticism of Mani and Rumi. *Journal of Religious Studies*, ۷(۱۴), ۲۹۴-۳۱۲. [In Persian]

- [۲۲] Taghiyareh, F. (۲۰۱۱). *Development of Existential Psychotherapy Package in Accordance with Mowlana's Thoughts and Evaluating its Efficacy through Depression Treatment and Increase in Ego Development Level*. Allameh Tabataba'i University, School of Education and Psychology, Ph.D. Dissertation. [In Persian]
- [۲۳] Ghanizadeh, A. (۲۰۲۱). Psychological Analysis of Rumi's story "Finding the King to the Camper's House" From Phenomenological and Psychoanalytical Perspective. *Journal of Modern Psychological Researches*, ۱۶(۶۳), ۱-۱۱. [In Persian]
- [۲۴] Simiari, Mo. T., Heidari Nour, R., & Farrokhzad, M. M. (۲۰۲۲). Analysis of the components of peace in Maulana intellectual style based on Masnavi. *Journal of Stylistics of Persian Poetry and Prose*, ۱۴(۶۹), ۱۷-۳۰. [In Persian]
- [۲۵] Rezaian, S., Kharrazi, S. K., Jamali, E., & Naderi, A. (۲۰۱۹). A Conceptual Model of Cognitive Decision Making. *Journal of Advances in Cognitive Science*, ۲۱(۱), ۱-۲۰. [In Persian]
- [۲۶] Ghalamkarian, S. M. (۲۰۱۸). *Life style from the viewpoint of Mowlana and its explanation according to Holy Quran*. Shahid Bahonar University of Kerman, Faculty of Literature and Humanities, Ph.D. Dissertation. [In Persian]
- [۲۷] Seyyedoshohadaee, R., Mahoozi, A.H. (۲۰۱۴). A look at the humanistic and idealistic values of maulana from social point of view. *Journal of Persian literature*, ۱۰(۲۶), ۵۵-۸۲. [In Persian]
- [۲۸] Danaeefard, H. (۲۰۱۶). Methodology of implication studies in social and human sciences: foundations, definitions, importance, approaches and implementation stages. *Methodology of Social Sciences and Humanities Journal*, ۲۲(۸۶), ۳۹-۷۱. [In Persian]
- [۲۹] Mills, A., Durepos, G., & Wiebe, E. (۲۰۱۰). *Encyclopedia of case study research* (Vol. ۱). California, SAGE Publications, Inc.
- [۳۰] Zarrinkoub, A. (۲۰۰۴). *Serr-e Ney*. Tehran. Elmi Publishing. [In Persian]
- [۳۱] Golestaneh, S. M., & Askari, F. (۲۰۱۴). An Investigation of the Relationships between Some Important Antecedents of Motivational, Cognition and Personality Variables on Help Seeking and Avoidance Help-Seeking. *Journal of Psychological Achivement*, ۲۱(۱), ۱۰۱-۱۲۲. [In Persian]
- [۳۲] Abdollahi, A. (۲۰۰۵). Psychology of decision-making: the effect of following useless and non-instrumental information on choice and decision-making. *Journal of Advances in Cognitive Science*, ۷(۱), ۳۹-۴۸. [In Persian]

- [۳۳] Akbarian, M., & Najafi, E. (۲۰۱۹). Ranking of strategic objectives in the balanced scorecard with analytic network process. *Journal of Decisions and Operational Research*, ۴(۱), ۷۴-۸۷. [In Persian]
- [۳۴] Morgan, M.L. (۲۰۰۲). *Spinoza: Complete Works*. New York. Hachette publishing company.
- [۳۵] Nasri, A. (۲۰۱۴). Determinism versus Free Will in the Viewpoint of Allameh Tabataba'i. *Journal of Wisdom and Philosophy*, ۹(۴), ۷۱-۸۲. [In Persian]
- [۳۶] Gerth, H.H., Mills, C.W., & Turner, B.S. (۲۰۱۳). *From Max Weber: essays in sociology*. Routledge. [https://doi.org/ ۱۰.۴۳۲۴/۹۷۸۰۲۰۳۴۵۲۱۹۶](https://doi.org/10.4324/9780203452196)
- [۳۷] Grinshtain, Y., & Gibton, D. (۲۰۱۸). Responsibility, authority, and accountability in school-based and non-school-based management: Principals' coping strategies. *Journal of Educational Administration*, ۵۶(۱), ۲-۱۷. [https://doi.org/ ۱۰.۱۱۰۸/JEA-۰۱-۲۰۱۷-۰۰۰۵](https://doi.org/10.1108/JEA-01-2017-0005)
- [۳۸] Hill, A.P., & Curran, T. (۲۰۱۶). Multidimensional perfectionism and burnout: A meta-analysis. *Personality and Social Psychology Review*, ۲۰(۳), ۲۶۹-۲۸۸. [https://doi.org/ ۱۰.۱۱۷۷/۱۰۸۸۸۶۸۳۱۵۵۹۶۲۸۶](https://doi.org/10.1177/1088868315596286)
- [۳۹] Stoeber J. (۲۰۱۱). The dual nature of perfectionism in sports: Relationships with emotion, motivation, and performance. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, ۴(۲), ۱۲۸-۱۴۵. [https://doi.org/ ۱۰.۱۰۸۰/۱۷۵۰۹۸۴X.۲۰۱۱.۶۰۴۷۸۹](https://doi.org/10.1080/1750984X.2011.604789)
- [۴۰] Hill, A.P., & Madigan D.J. (۲۰۱۷). A short review of perfectionism in sport, dance and exercise: out with the old, in with the ۲×۲. *Current opinion in psychology*, (۱۶), ۷۲-۷۷. [https://doi.org/ ۱۰.۱۰۱۶/j.copsyc.۲۰۱۷.۰۴.۰۲۱](https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.04.021)
- [۴۱] Emmons, R. A., & McCullough, M. E. (۲۰۰۳). Counting blessings versus burdens: An experimental investigation of gratitude and subjective wellbeing in daily life. *Journal of Personality and Social Psychology*, ۸۴(۲), ۳۷۷-۳۸۹. [https://doi.org/ ۱۰.۱۰۳۷/۰۰۲۲-۳۵۱۴.۸۴.۲.۳۷۷](https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.2.377)
- [۴۲] Arnott D. (۲۰۰۶). Cognitive biases and decision support systems development: a design science approach. *Information Systems Journal*, ۱۶(۱), ۵۵-۷۸. [https://doi.org/ ۱۰.۱۱۱۱/j.۱۳۷۵-۲۵۷۵.۲۰۰۶.۰۰۲۰۸.x](https://doi.org/10.1111/j.1375-2575.2006.00208.x)

- [۴۳] Reb J. (۲۰۰۸). Regret aversion and decision process quality: Effects of regret salience on decision process carefulness. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, ۱۰۵(۲), ۱۶۹-۱۸۲. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2007.08.006>
- [۴۴] Pajooesh Jahromi, A., & PourKarimi, J. (۲۰۱۳). The role of organizational credit of university and Hall Effect on commercialization of research achievements. *Rahyaft*, ۲۳(۵۵), ۶۳-۷۸. [In Persian]
- [۴۵] Jones, G., Hanton, S., & Connaughton, D. (۲۰۰۷). A framework of mental toughness in the world's best performers. *The Sport Psychologist*, (۲۱), ۲۴۳-۲۶۴. <https://doi.org/10.1123/tsp.21.2.243>
- [۴۶] Mirsafian, Z., & Savadkouhi, A. (۲۰۲۰). The Effect of Dimensions of Mental Endurance on Academic Passion. *Journal of Knowledge and research in applied psychology*, ۲۰(۲), ۶۹-۷۷. [In Persian]
- [۴۷] Sharifi Ardany, A., Khayer, M., Hayati, D., Sharifi Ardani, A., Raeisi, J., & Rouh, A. (۲۰۱۳). Predicting Academic Achievement Based on Grit as a Personality Trait with Mediating Role of Goal Orientation among MA Students of Shiraz University. *Journal of Center for studies and development of medical science education*, ۴(۱), ۵۳-۶۳. [In Persian]